

Годнае запрашэнне да працягу дыялога

А.М. Макарэвіч, *“Тугой спавіта вышыня...” Сэнсаўтваральныя асаблівасці вобразнай сістэмы зборніка “Строма” У. Дубоўкі: манаграфія, Магілёў 2019, сс. 160*

Манаграфія доктара філалагічных навук А.М. Макарэвіча, што выйшла ў выдавецтве Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А.А. Куляшова, прысвечана аналізу сэнсаўтваральных асаблівасцей вобразнай сістэмы першага паэтычнага зборніка выдатнага беларускага паэта Уладзіміра Дубоўкі. Трэба заўважыць, што напісанае У. Дубоўкам ад самага пачатку не было абыйдзена ўвагай даследчыкаў, пры тым навізна навуковай працы А.М. Макарэвіча заключаецца ў імкненні засяродзіцца менавіта на сэнсаўтваральных момантах вобразнай сістэмы, працягнуць справу, распачатую ў 1920-я гады выдатным літаратурным крытыкам Адамам Бабарэкам.

Структура манаграфіі прадуманая і лагічная з пункту гледжання абраных даследчыцкіх задач. Манаграфія пачынаецца сістэматызацыяй і абагульненнем літаратуразнаўчых уяўленняў пра кампазіцыйныя асаблівасці зборніка. Асобна агаворваецца метадалагічны аспект даследавання, а таксама агаворваецца асаблівасці зместу і структуры манаграфіі. Пасля падаецца грунтоўны аналіз “асабовых” (аўтар манаграфіі ідзе ўслед за дэфініцыяй Дубоўкі – В.Б.), патрыятычных і экзістэнцыйных матываў у зборніку “Строма”. Доўгі час аматары беларускай паэзіі ўяўлялі зборнік “Строма”, надрукаваны ў 1923 годзе ў Вільні, па вершах, змешчаных у першым томе “Выбраных твораў” 1965 года, бо дата шэрагу вершаў там пазначалася 1922 годам, хаця насамрэч яны дапрацоўваліся значна пазней. Як вядома, зборнік “Строма” складаўся з цыклаў “На чужыне”, “Летуценні”, “Адраджэнцам”, у ім “асабовае і “летуценнае” “імкліва яднаецца, праецыруецца на грамадзянскае, экзістэнцыйнае і творчае, “адраджэнскае” – на лёс асобнага чалавека і канкрэтнай чалавечай супольнасці”, а такія яднанне і праекцыя адбываюцца ў межах разгорнутай і семантычна неадназначнай вобразнай сістэмы зборніка, складнікі якой сэнсава віруюць, узаемадзейнічаюць, быццам у прасторы стромы (с. 7).

Пры характарыстыцы вобразнай сістэмы зборніка “Строма” і сэнсаўтваральных яе магчымасцей даследчык плённа развівае тэарэтычныя палажэнні, распрацаваныя расійскім літаратуразнаўцам М.Н. Эпштэйнам. Бяспроігрышной літаратуразнаўчай стратэгіяй можна назваць даследаванне А.М. Ма-

карэвічам першага варыянта твораў, уключаных у зборнік “Строма”, праз супастаўленне з тэкстамі папраўленых вершаў для выдання 1965 года. Такі падыход дае магчымасць паглыбіць высновы пра сэнсаўтваральныя асаблівасці вобразнай сістэмы першатэксту, акцэнтаваць увагу на яго эстэтычнай значнасці з пазіцый рэцэптыўнай дынамікі, абумоўленай фактарамі як літаратурнымі, так і пазалітаратурнымі.

Паводле А.М. Макарэвіча, матыў стромы яднае вершы першага зборніка, выступае сэнсавай асновай кампазіцыі і вобразатворчасці, імкліва разгортаецца ад “асабовага”, да патрыятычнага, эстэтычна-творчага і наадварот. Пры аналізе “асабовых” матываў аўтар манаграфіі слухна зазначае, што яны належаць да дамінантных у “Строме” і вызначаюць яе сэнсавы патэнцыял. Дамінаванне “асабовых” матываў не выпадковае, бо Уладзімір Дубоўка мастацкімі сродкамі абараняў права паэта мець уласныя, глыбока асабістыя пачуцці і апэні розных жыццёвых з’яў. Аналіз вобразнай структуры, паглыблены разгляд вобразаў успрымання і ўяўлення верша “Над ставам дым...” і яго варыянта “Над ставам ходзіць...”, прадстаўленага ў першым томе двухтомніка 1965 года, адпаведна верша “Мітусіцца лістота...” і варыянта “Залатая асенняя раніца” пераканаўча дэманструе сэнсаўтваральнае значэнне адрозных камбінацый адных і тых жа вобразаў, як і рэдукцыі вобразных складнікаў. Варта асобна заўважыць, што адным з вытокаў вобразатворчасці У. Дубоўкі з’яўляецца не толькі вядомая з 1920-х гадоў *семантыка таго ці іншага слова, пакладзеная ў аснову вобраза, а і ўласныя лексічныя новаўтварэнні, зробленыя на аснове вобразных асацыяцый паэта* (с. 51–52). У якасці пераканаўчай ілюстрацыі аўтар манаграфіі прыгадвае радкі *Мітусіцца лістота мяцельцай – / Мільтужынная, быццам дзвіна*, а потым заўважае: *Семантыка лексемы ‘дзвіна’ тут сінанімічная ўжытаму У. Дубоўкам у гэтым вершы значэнню вобраза ‘строма’ – шпаркая пльынь* (с. 52), іншымі словамі, тут акцэнтаецца семантыка, звязаная з імклінасцю, хуткаплыннасцю. Падрабязны аналіз сэнсаўтваральных пейзажных вобразаў у вершах “Мітусіцца лістота...” і “Залатая асенняя раніца” прывёў даследчыка да высновы, што Дубоўка кардынальна перастварыў тэкст верша са зборніка “Строма”, дзе спалучэнне вобразаў першатвора атрымала іншае сэнсавое гучанне.

Дэталёвае супастаўленне вершаў “Не трэба мне...” са зборніка “Строма” і “Жыццё нас вабіць...” з “Выбраных твораў” 1965 года пацвярджае, што змены, істотныя ў сэнсаўтваральных адносінах, прыводзілі да кардынальнай канцэптуальнай пераакцэнтацыі твораў. У прыватнасці, у вершы “Жыццё нас вабіць...” знікаюць сэнсавыя важныя вобразы Баяна, зігіцы і звону: *Вынікам такой змены сталася тое, што перакрэслены (зняты) матыў вяртання лірычнага героя з прасторы творчага і рэцэпцыйнага “туману” ў чужоі прасторы на радзіму – вяртання праз творы, ідэі, “звонам аб новай Вясне”* (с. 109). У тэксце верша з выдання 1965 года вобраз ‘Беларусь’ сінтаксічна аддзелены ад вобраза ‘песні аб шчасці, аб новай вясне’. Кожны з гэтых вобразаў тут існуе сам па сабе; яны не звязаны адзін з другім асобай лірычнага героя, як гэта было ў вершы са зборніка “Строма”. Вобраз лірычнага героя (няўрымлівага, творча скіраванага ў прастору Беларусі), пададзены ў першатэксце, у другой, фармальна не абазначанай частцы новай рэдакцыі, “зні-

кае як “герой ролевой лірыкі” – ён тут папросту сыходзіць з вобразнай сцэны. На першы план выходзяць суб’ектна і аб’ектна абстрактныя песні ‘аб шчасці’, ‘аб новай вясне’, якія ‘разліваюцца крыніцай’ у невядома якой прасторы’ (с. 110). Параўнанне вершаў са зборніка “Строма” і іх варыянтаў з “Выбраных твораў” 1965 года ў адносінах да вобразнай сферы, матыўнай структуры і дамінантных матываў выразна маніфестуе ўздзеянне гістарычнага часу на паэтыку Уладзіміра Дубоўкі.

Для даследчыка першы зборнік Дубоўкі – адмысловая мастацкая прэзентацыя праспектыўных эстэтычных імператываў: *У вершах гэтага зборніка, прынамсі, у цыкле “Летуценні” назіраем творчую ўстаноўку паэта на пошук адметных і семантычна аб’ёмных матыўных вобразаў, спалучэнне ў межох аднаго верша некалькіх матываў і выхад на першы план дамінуючага з іх. Такія паэтычныя асаблівасці – гэта вынік творчай устаноўкі паэта на адметнасць паэтычнай формы, яе вобразнасць, сувязь з паэтыкай фальклору, жыццёвасць сімволікі мастацкага твора, дынамізм яго кампазіцыі, што знойдзе далейшае ўвасабленне ў тэорыі ўзвышэнства, прынятай за праграму творчай дзейнасці як самога У. Дубоўкі, так і яго паплечнікаў па літаратурным згуртаванні “Узвышша”* (с. 137)

Інфарматыўна цікавым атрымаўся чацвёрты раздзел манаграфіі, у якім А.М. Макарэвіч закрануў пытанне пра арганізацыйна-літаратурныя клопаты паэта канца 1920 – пачатку 1930-х гадоў. На першы погляд, гэты раздзел не звязаны з агульнай тэматыкай даследавання вобразатворчасці Дубоўкі, аднак ён многае тлумачыць у мадэрнізацыі канцэптуальных асноў творчасці канца 1920-х гадоў. На матэрыяле лістоў, дасланых Уладзімірам Дубоўкам Адаму Бабарэку, сцвярджаецца, што паэт ва ўмовах процістаяння літаратурных аб’яднанняў розных літаратурна-эстэтычных пазіцый, пераследу ідэй нацыянальнага прыйшоў да пераканання аб немэтазгоднасці надалей пісаць лірычныя вершы. З прыведзеных аўтарам манаграфіі вытрымак з лістоў відавочна, што пісьменніцкая пазіцыя абумоўлівалася і сітуацыяй у галіне рэцэпцыі яго твораў, рэцэпцыі чытацкай, літаратурна-крытычнай, ідэалагічнай, у сітуацыі незапатрабаванасці яго лірыкі. Разам з тым падкрэсліваецца, што паэт звяртаў увагу на неабходнасць пісьменнікам не ўхіляцца ад асэнсавання падзей, што адбываліся ў краіне. Асаблівую надзею ён ускладаў на грамадскі рэзананс сваіх паэм “І пурпуровых ветразей узвівы...”, “Штурмуецца будучыні аванпосты!”. Лісты да Бабарэкі – пацвярджэнне таго, што У. Дубоўка клапаціўся пра лёс арганізацыі “Узвышша” і аднайменнага часопіса. Бясспрэчна, Уладзімір Дубоўка разумеў драматызм сітуацыі ў грамадстве канца 1920-х гадоў і ў літаратурнай творчасці, ён таксама ўсведамляў непазбежнасць рэпрэсій, раіў аднадумцам, дзеля захавання арганізацыі, прызнаць уласныя творчыя памылкі і пралікі, але пра гэтым разумна і тактоўна па меры магчымасці ўхіляцца ад згадвання памылак ідэалагічнага зместу, каб тым самым не падтрымліваць аглабельныя абвінавачванні літаратурных апанентаў. Лісты да Адама Бабарэкі засведчылі трагічны кантраст паміж паміж творчымі ўстаноўкамі Уладзіміра Дубоўкі пачатку і канца 1920-х гадоў.

Змястоўная манаграфія А.М. Макарэвіча – смелая спроба асэнсавання паэтыкі першага зборніка У. Дубоўкі праз мадыфікацыю сучасным даследчыкам

ідэй фенаменалагаў і неакрытыкаў. У гэтым сэнсе яна палемічная ў адносінах да традыцыйных устаноў аічыннага літаратуразнаўства. Аўтар манаграфіі слухна заўважыў: *Дубоўкава лірыка – гэта той мастацкі код, адназначная вобразна-сэмантычная інтэрпрэтацыя якога немагчымая* (с. 13). Манаграфія “Тугой спавіта вышыня... Сэнсаўтваральныя асаблівасці вобразнай сістэмы зборніка “Строма” У. Дубоўкі” – падсумаванне зробленага і запрашэнне да працягу дыялога пра сэнсаўтваральныя магчымасці вобразнай сістэмы лірыкі выдатнага майстра мастацкага слова з выкарыстаннем не толькі ўжытых аўтарам, але і іншых метадалагічных падыходаў.

Wanda Barouka

Witebski Uniwersitet Państwowy

im. P.M. Maszerowa

<https://orcid.org/0000-0002-1838-7691>

DOI: 10.15290/bb.2020.12.29

Насустрач іншым народам і культурам

М.А. Тычына, *Народ і вайна*, Мінск: Беларуская навука, 2015, сс. 433

Вывучэнне аічыннай ваеннай прозы, паэзіі і драматургіі, створанай у ХХ стагоддзі, займае асобную старонку ў беларускім літаратуразнаўстве. На думку М. А. Тычыны, аднаго з самых аўтарытэтных даследчыкаў аічыннай літаратуры, *перажытае беларусамі ў мінулых, вялікіх і малых, войнах ускладае на нас найадказнейшую задачу распавесці свету праўду пра вайну, пра духоўны стан і маральныя паводзіны асобнага чалавека і цэлага народа ў гістарычна адказны момант, на ўласным вопыце прадэманстраваць неабходнасць пашырэння “ўнутраных меж чалавецтва”, маральнай падрыхтаванасці супольнасці перад агрэсіўным наступам сусветнага зла, выявіць сутнасць беларускай ментальнасці і асаблівасці нацыянальнага характару* [1, с. 5]. Аб’ёмны і рознаскіраваны мастацкі матэрыял спарадзіў не менш разгалінаваную і складаную сістэму навуковых прац, прысвечаных падзеям 1914–1918 і 1941–1945 гадоў. Акрамя фундаментальных даследаванняў, прысвечаных самым розным аспектам беларускай ваеннай літаратуры, каштоўная інфармацыя змяшчаецца ў манаграфіях розных аўтараў пра жыццёвы і творчы шлях аічынных пісьменнікаў.

Грамадска-палітычныя змены на мяжы 1990-х гадоў паспрыялі актыўнаму вяртанню з нябыту ў літаратурны працэс Беларусі шэрагу важных імёнаў і твораў (кшталту аповесцей «Набліжэнне» Змітрака Бядулі ці «Варта на Рэйне» А. Гародні), што патрабуюць сучаснага прачытання. Амаль цэлае стагоддзе падобныя творы, паводле пэўных савецкіх ідэалагічных клішэ, павінны былі заставацца ў спецсховішчах. Паралельна пераасэнсоўваўцацца мастацкая сістэма тэкстаў, якія даўно сталі класікай беларускай літара-